Pravidelná rubrika OJKT:

PŘEDSTAVUJEME OBCE NAŠEHO REGIONU

NOVÁ VES NAD POPELKOU

Pár slov o poloze obce

Pojďme společně zavítat do obce Nová Ves nad Popelkou, která se nachází na jihovýchodním konci Libereckého kraje při silnici II. třídy vedoucí z Lomnice nad Popelkou na Novou Paku. Její původní název „Nová Ves nad Popelkou v Jičínsku" se používal prakticky až do roku 1922, kdy si místní občané vymohli za pomoci Josefa Crhy, přísedícího Zemského zastupitelstva v Praze, změnu názvu obce jen na Nová Ves nad Popelkou. Obcí totiž protéká říčka Popelka a svojí rozlohou patří k nejrozsáhlejším obcím semilské spádové oblasti. Katastrální hranice měří 18 710 metrů. Pouhých 110 metrů tvoří hranici s Krsmolí, naopak nejdelší hranice v délce 4 100 metrů je se sousedním Syřenovem. Přestože od severu k jihu je vzdálenost 4 700 metrů a od východu k západu 3 850 metrů, život se soustředil podél Popelky a silnice. Mnohý návštěvník žertem říká, že by se naše obec měla spíš jmenovat „Dlouhá Ves". Nejnižší bod je na hranici s Ústím – 397 m.n.m., naopak nejvyšší bod s hodnotou 564 m.n.m. je na Smitech. Daleko známější je však Císařova hůra, která se zvedá do výšky 543 m.n.m.

Okénko do historie

Přesné datum založení obce není známo, ale podle Františka Aloise Mizery, místního učitele, který roku 1885 dokončil práci na knize Dějiny Nové Vsi a Josefa Jana Fučíka (správce školy ve výslužbě ve Lhotě Bradlecké, autor historického místopisu okresu Lomnického), kteří čerpali informace z různých historických pramenů, byla obec založena mezi lety 1200-1250. První písemná zpráva o Nové Vsi se objevuje v „První ustavující knize pražské arcidiecéze" z roku 1360. V té době patřila obec feudálu Půtovi z Turgova, který sídlil na hradě Bradlec. Roku 1538 prodal Albrecht z Valdštejna Novou Ves Vilémovi z Valdštejna, a tak se obec dostala k panství Lomnickému.

Na hořením konci obce stávala tvrz na místě přibližně tam, kde je nyní číslo popisné 157. Na východní a severní straně byla obehnána příkopy, které byly patrny ještě na začátku 19. století. Když starý statek bořili, našli v základech husí vejce a na dně příkopu mnoho pálené hlíny. Do základů dávali vejce, živé beránky a podobně místo starého pohanského zvyku zazdívání dětí, aby stavba byla pevná. Místu se dodnes říká „na ohradě". Také na dolením konci nad číslem popisným 120 stávala tvrz, jak tvrdíval jičínský profesor a dějepisec Antonín Maloch. Před druhou světovou válkou při kopání studně skutečně Václav Crha našel hliněný hrnec plný grošů.

V dřívějších dobách trpěl lid často hladem, vždy podle toho, jak se urodilo. Táhlo-li krajem vojsko, bylo zle vždy. V roce 1744 utrpěla Nová Ves mnoho od pruského vojska, které táhlo od Nové Paky na Turnov a Liberec a zase zpět. V letech 1756-63 to byli opět Prusové, kteří pustošili zdejší kraj. V roce 1758 byla

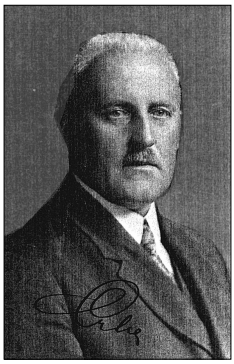

Josef Crha – přísedící Zemského zastupitelstva v Praze.

pole od Nové Vsi ke Stružinci poseta vojskem a stany, o rok později zde tábořilo vojsko rakouské. Následuje krátký výčet válečných let, která výrazně tragicky ovlivnila život v obci: 1806-1808, 1809, 1813-1817. Dle pověsti přivezl do obce brambory povozník Antonín Mizera z čp. 157 kolem roku 1780. Když zdomácněly, lid už tak hlady netrpěl. (Ostatně brambory bývaly vždy jídlem chudých.)

Jistě stojí za povšimnutí, že Popelka kolem roku 1590 stačila zásobovat 5 mlýnů, z nichž byl nejdéle v provozu Kroulíkův č. 28.

Novoveská rebelie

V roce 1829 naléhal někdejší patrimonialní úřad (zajišťoval veřejnou správu politickou, finanční a soudní) v Lomnici, aby se stavěla silnice do Jičína Žižkovem, Sopikovem, Žďárem na Klepandu, kde se měla napojit na už vybudovanou silnici Jilemnice – Jičín. Mělo se vůbec za to, že se tak stalo na žádost obchodníka Šlechty. Novoveští občané se stavbě všemožně bránili s tím, že jim silnice nic nepřinese a bude sloužit jen průmyslu a vrchnosti. Navíc práce a náklady, které by museli vložit, se jim zdály neúměrné. Úřady sáhly i k vojenské exekuci a protokolárně se snažily donutit občany k podpisu. Hospodáři se různě schovávali v lesích, aby je vojáci nezastihli doma. Situace se nakonec vyhrotila tak, že občané z Nové Vsi táhli k lomnickému zámku a cestou se k nim přidávali další. Panstvo se na zámku zabarikádovalo a vojáci hlídali, aby se nikdo nedostal dovnitř. Došlo i ke zranění bodáky. Lidé vytloukali okna zámku a snažili se vypáčit dveře. V patové situaci začalo vyjednávání zamřížovanými okny. Vzbouřenci chtěli písemné potvrzení, že ke stavbě silnice nebudou nuceni. To jim bylo vystaveno a kovář Havel z Nové Vsi jim ho předčítal, aby se situace uklidnila. Mezitím přitáhli do Lomnice i lidé z Chlumu a Rváčova. Dav se vydal ke Šlechtovu domu, vytloukal okenní tabulky, blátem poházel celý dům. Kancelista vyšel zadní částí zámku, sedl na koně a ujížděl do Jičína pro vojsko. S celou setninou se vrátil. Na náměstí už postávalo jen několik lidí, jakmile viděli vojsko, rozutekli se. Druhého dne byla celá setnina poslána do Nové Vsi. Vše skončilo vězením pro původce rebelie a navíc museli Novoveští několik dní živit vojsko. A tak, když bylo postaveno pouhých 150 metrů silnice, se stavba zastavila. Než mohla být znovu zahájena, naskytl se Lomnici lepší způsob spojení. Vyprojektována už totiž byla silnice z Turnova do Jičína a Lomnici se nabízelo napojení na ni. První okresní silnice z Lomnice tak nevedla přes Klepandu, ale přes Košov do Cidliny a pod Kněžnicemi se napojila na císařskou silnici. Pro zajímavost – z Peklovsi na Košov bylo největší stoupání v Čechách.

Kroulíkův mlýn čp. 28.

Železná kráva

Kde se vzalo označení „železná kráva“? Přenesme se do roku 1594. Měla-li záduš (movitý i nemovitý majetek kostela) trochu naspořených peněz, koupila za ně krávu, kterou pak odevzdala osadníkovi s tou podmínkou, aby z užitku každý rok do zádušní pokladny stanovený plat odevzdával. Tak stojí v registrech zádušních Nové Vsi pro rok 1594. Následuje další doslovný přepis: *„Roku 1604 v sobotu po památce zvěstování na zámku v Lomnici zakoupeny dvě krávy od záduši ke Havlu Horákovi a Anně Havlíčkové za 4 kopy grošů, mají z nich nájmu po 12 groších platiti a ty nemají na statcích jejich nikdy zahynouti“* - totiž plat. Kráva časem ovšem zahynula, ale plat zůstal pro budoucí časy, a proto se převzatá povinnost trefně nazývala „železná kráva“.

Památky

Kostel. Se založením obce byl pravděpodobně vystaven i dřevěný kostelík zasvěcený svatému Prokopu (svatořečen roku 1204). Jména prvních kněží se nedochovala, ale už v roce 1344 je v děkanátu jičínském zmínka o novoveské faře a kostelu. V patnáctém století byl na stejném místě nahrazen novým, opět dřevěným. *Nynější zděný kostel* byl postaven v roce 1747 a věž v roce 1749. V roce 1757 byla postavena kamenná kaple s kryptou, kde jsou pochováni čtyři novoveští faráři. *(Foto na titulní straně obálky.)* Před první světovou válkou byly na kostelní věži umístěny čtyři zvony. Nejstarší „mšesvatník“ byl ulit patrně ve 14. století, když papež Jan XXII nařídil večerní zvonění, tzv. klekání, ke cti Panny Marie. Ranní zvonění bylo nařízeno roku 1368 a polední roku 1478. Má nápis „Zazvuč, Maria“. Tento zvon byl pro své stáří a historickou hodnotu zachráněn před rekvizicí. Zvony „Sv. Prokop“ a „poledňák“ s obrazem Ježíše Krista a Panny Marie byly odvezeny, aby posloužily Rakousku na výrobu děl. Čtvrtý zvon „umíráček“ byl koupen v roce 1790 od Josefa Mizery. Ten právě zemřel, když se zvon do věže zavěšoval. I tento zvon spolu s 2 cimbály k bití věžních hodin musely posloužit Rakousku. Vojáci zvony sundali, rozbili a odvezli do Liberce. Řídící učitel Řehořek získal kus zvonoviny pro školní sbírku. Mělo být také vzato z varhan asi 100 kg cínu, ale řídící učitel s kaplanem podplatili penězi, máslem a tvarohem varhanáře, aby se od rekvizice upustilo. V roce 1925 byly pořízeny tři nové zvony, o které farnost přišla zase ve druhé světové válce. Po mnoho let bylo zbožným přáním věřících pořídit zvony nové a napravit tak křivdy minulosti. To se splnilo až v roce 1990, kdy ze sbírky nejen věřících, ale i dalších občanů, rodáků i organizací byly pořízeny dva nové zvony v dílně paní Laeticie Dytrychové z Brodku u Přerova. Náklady činily 150 tisíc korun.

Na velkém zvonu o váze 300 kg je obraz sv. Prokopa a nápis:

Svatý Prokope oroduj za nás!
Pořízen z darů věřících.
Nová Ves nad Popelkou.

Na druhém zvonu o váze 89 kg je obraz sv. Anežky a nápis:

Ke cti svaté Anežky České za dar svobody.
Nová Ves nad Popelkou.

Na druhé straně obou zvonů je kříž a pod ním nápis: *„Ulila rodina Dytrychova LP 1990.* (V prosinci téhož roku byly zvony přivezeny a vystaveny v místním kostele.)

Dne 2. března 1991 – na svátek sv. Anežky – zvony slavnostně posvětil Msgre. Karel Otčenášek, královéhradecký biskup, za asistence kněží ze sousedních farností, ministrantů, družiček, hasičů a široké veřejnosti od nás i z okolí. O měsíc později, přesně 9. dubna byly zvony za pomoci autojeřábu usazeny ve věži. Tomuto neopakovatelnému zážitku přihlíželo mnoho místních občanů, ale i dětí zdejší základní i mateřské školy. Tak se v době tvořící se demokracie místní občané dočkali splnění dávného snu, kdy mohou naslouchat lahodné hudbě zvonů. *Doufejme, že do budoucna už budou zvonit jen v mírové době.*

Další budovou, která však není zapsanou památkou, je **fara**. Ani ta v průběhu času nezůstala beze změn. Původní – dřevěná byla několikrát přestavována, až v roce 1787-88 se postavila budova zděná, která se v roce 1893 přebudovala do současné podoby. Ve druhé polovině 20. století doba církvi nepřála, neobydlená fara chátrala. Zastupitelstvo obce už v devadesátých letech usilovalo o koupi této budovy. Jednání se ale protahovala. Teprve v roce 2001 došlo ke schválení obecního požadavku, že lze objekt i s přilehlými pozemky za 500 tisíc od římsko-katolické církve koupit. Záměrem bylo získaný dům přeměnit na dům s pečovatelskou službou. V krátké době se nechala vypracovat projektová dokumentace, ale k vlastní realizaci už bohužel z finančních důvodů nedošlo.

Původní **hřbitov** kolem kostela přestal vyhovovat, a tak byl na zádušní půdě založen hřbitov nový. Má za sebou jednu pohnutou událost. V květnu roku 1963 ho zpustošila průtrž mračen nad obcí. Kamenná zeď na severní straně nevydržela nápor vody, hlíny a kamení a dílo zkázy bylo dokonáno. Poničené hroby, pomníky, rakve, vyplavené ostatky. Po hřbitově se vzhledem k teplému počasí začal šířit nesnesitelný zápach, proto musel být hřbitov pro veřejnost uzavřen. Tehdejší hrobník Josef Macháček se svoji ženou nadlidskými silami odklízeli následky řádění přírodního živlu. V roce 1966 se postavila zeď nová.

Stavení v obci byla vesměs dřevěná. První zděnou stavbou dokonce s poschodím, byl a stále je dům čp. 210 pod kostelem proti soše sv. Jana Nepomuckého. Dům nechal postavit poslanec Jan Ladislav Mašek. **V obci je zachováno množství roubených či poloroubených staveb,** jedenáct z nich je na seznamu kulturních památek. Nejstarší čp. 40 je z roku 1695.

Drobné sakrální stavby

Nejstarší kříž v Nové Vsi nad Popelkou je bezpochyby cyrilometodějský, nízký, kamenný kříž vedle silnice u staré hasičárny. O něm jsou dvě pověsti: Jednou jel tudy nějaký forman a měl koně jirčáka (hřebce). Povoz potkala nějaká žena, hřebec na ni skočil a pošlapal ji tak, že zůstala na místě ležet mrtvá. Předáno v ústním podání tak kolem roku 1880. Druhá pověst vychází z pobytu Švédů. Jeden se na tomto místě rouhal, spadl s koně a zabil se. Proto se tu postavil *smírčí kříž*. Když se začalo se stavbou silnice (1863-65), nechali kříž posunout dál do louky.

U samoty „Brodka“ u silnice stojí rovněž *kamenný smírčí kříž*. Byl prý postaven roku 1700. Jel tudy husarský důstojník, spadl s koně a zabil se. Jiní staří lidé vypravovali, že se v brodeckém mlýně zdržovali loupežníci a že jeden z nich toho důstojníka zastřelil. Smírčí kříže byly vždy spojovány s nějakou tragickou událostí.

Roku 1795 dala obec postavit *dva kamenné kříže (Boží muka)*. Na hořením konci u čp. 170 je kříž s nápisem: *„Všichni, jenž kolem jdete, vizte, že není bolest vaše jako je bolest má“* . Dále je zde uveden letopočet 1865, což je patrně rok opravy. Druhý kamenný kříž je na dolením konci u čp. 115, proto se i zdejšímu hospodáři říkalo „křížovský Mizera“. Nápis *„Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sebe sám, vezmi kříž svůj a následuj mne“*.

Pod kostelem proti čp. 210 stojí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1792. Na zadní straně dříku je uveden letopočet opravy *„1850 nákladem počestné obce novoveské“*. Původně socha stála na Božím hrobě na starém hřbitově a sem na toto místo byla přestěhována, když začal vznikat hřbitov nový. Tato drobná sakrální stavba z dílny Suchardů z Nové Paky byla roku 2007 zapsána do seznamu kulturních památek stejně jako výše uvedený druhý kříž.

Na návrší u původní cesty od kostela k Bělé byl roku 1807 postaven mezi dvěma lipami železný kříž, po stranách sochy sv. Jana a sv. Pavla. Na podstavci byl uveden nápis *„Kříž tento zřízen je k uctění Ježíše Krista nákladem počestné obce Nové Vsi“*. Dnes už bychom sochy marně hledali. Nedochovaly se ani

Jedna z novoveských zachovalých roubenek.

fotografie nebo kresby, jak toto místo vypadalo, železný kříž se také ztratil. Byl nahrazen kamenným křížem ze hřbitova. V roce 2002 byl pořízen opět nový kříž železný. Říká se tu od nepaměti „U Třech svatých". Lípa na východní straně byla pro svoji vitalitu prohlášena památným stromem. Bohužel při letní bouřce roku 2009 došlo ke značnému poškození stromu. (Blíže v kapitole Památné stromy).

Další pomníček a kaplička je opět v Brodkách. Dříve tu stál zbytek smrkového kmenu s obrázkem. Oběsil se tu prý jistý občan Kadlčík z Ústí u Staré Paky. Když kmen shnil, postavil tu brodecký mlynář kapličku se sochou, po stranách vysadil dva kaštany. Pod pravým je kamenná studánka. Poutníci, kteří přicházeli do Nové Paky až od Turnova, umývali si oči prý zázračnou vodou nebo si ji brali v lahvích domů. Nápis zde je: *„Pochválen buď Pán Ježíš Kristus. Nákladem Františka Čurdy a jeho manželky z čp. 112 L.P. 1877."* Socha byla opravena roku 1921 dalším vlastníkem brodeckého mlýna.

U obecního úřadu dali postavit ochotníci sochu Panny Marie s čelním nápisem: *„Já jsem matka krásného milování, bázně Boží, poznání svaté naděje. Ekl. 24"* a vzadu: *„Nákladem zdejších divadelních ochotníků roku 1851"*.

V polích na parcele majitelů čp. 39 stával železný kříž z roku 1880 na kamenném podstavci na památku zbloudilé selky z Bělé, která tu zmrzla zaváta sněhem. Dnes už bohužel zbylo jen kamenné torzo.

U čp. 83 stojí v malé železné zahrádce socha Panny Marie Lurdské. Vpředu na podstavci je nápis: *„O, ty neposkvrněná Panno Marie Lurdská, o Panno svatá, přispěj nám ku pomoci a oroduj za nás před trůnem Božské velebnosti"* a nápis vzadu: *„Zřízeno nákladem služebné děvečky R. Svobodové 1892"*.

Na poli majitele čp. 15 u lomnické cesty stojí uprostřed železného plotu Boží muka s Kristem a pod ním je nápis: *„Pojďte ke mně, kteříž v světě v slzách těžce pracujete, pojďte, já vás občerstvím. Takto spasitel volá, jeho hlasu kdo odolá? Pojďte k němu s křížem svým"*. Vzadu je nápis: *„Postaven nákladem Jana a Marie Vrkoslavových z Tuhaně čp. 43 v roce 1903"*. Původně tu byl dřevěný kříž z roku 1834. Po stranách kříže rostou dva mohutné javory. Díky přičinění sousedů byla tato památka zachráněna před úplným zničením a uvedena do původního stavu.

Pomník padlým – z podnětu hasičského spolku – byl tento pomník postaven v roce 1924 nad silnicí proti cestě k nádraží. Na mramorové desce jsou vytesána jména padlých novoveských občanů v první světové válce. Autorem je Josef Vít z Konecchlumí. O památník od té doby pečují místní hasiči.

Na některých uvedených drobných sakrárních památkách byly v roce 2011 provedeny udržovací práce a opravy.

Škola: O době založení školy se nedochovaly žádné zprávy. Pravděpodobně se učilo různě po staveních. První písemná doložení o existenci školy pocházejí ze 17. století. Uvádí se, že v roce 1662 škola v Nové Vsi byla, dokonce je i popsáno místo. Mezi č. 136 a 193 se dlouho říkalo na „školišti". Až roku 1786 byl podán návrh ke stavbě. Občané chtěli, aby na ni přispěly náboženský fond,

Stará škola před r. 1934.

školní fond a obecní fond, každý 219 zlatými. To však nebylo povoleno. Proto vystavěla obec školu svým nákladem na pozemku, kde stojí nynější škola. V roce 1876 se v březnu dřevěná škola rozbourala a už v listopadu téhož roku se v nové zděné budově vyučovalo. K rekonstrukci budovy došlo o prázdninách roku 1934 – výměna oken. V roce 1951 bylo zahájeno vyvařování ve školní jídelně, což představovalo další stavební úpravy, Zajímavý je přehled počtu dětí: v roce 1864 navštěvovalo zdejší školu 259 dětí, což bylo historicky nejvíce. V roce 1923 to už bylo jen 120 dětí, v roce 1973 další pokles na 44 dětí. A současnost? V roce 1986 se základní škola přestěhovala do budovy mateřské školy pro úbytek dětí jak ve škole, tak ve školce. Naše základní škola má pouhých 10 dětí, ale je důležité, že se školu daří za nemalých finančních nákladů udržet.

Nevyužitou budovu staré školy obec před dvěma roky prodala sociálně terapeutickému Ateliéru Tilia. Je zde zřízena chráněná dílna.

Mateřská škola Se založením JZD v roce 1952 se hned v dalším roce začalo hovořit o vybudování mateřské školy. Nevyužité prostory v bývalé Dědkově vile dobře posloužily k tomuto účelu. Otevřena byla 2. 5. 1954. Řada rodičů tehdy nedocenila význam mateřské školy a své děti posílala jen nepravidelně. Nepochopení a lhostejnost měly za následek stále se snižující počet dětí, až došlo po třech letech k jejímu uzavření. Zařízení bylo odvezeno do Chuchelny. Uplynulo pár let a vyvstal stejný problém – kam umístit předškolní děti zaměstnaných rodičů. Po velkých potížích se podařilo 2. 10. 1963 školku opět otevřít. Zájem rodičů převyšoval kapacitu, proto se MNV rozhodl zařadit stavbu nové MŠ do svého volebního programu a 8. května 1978 se školka pro 60 dětí slavnostně otevřela. Zatím jen jedna třída a od 1. září třída druhá. Od školního roku 1984-85 se jedná už o školku jednotřídní. V současné době jsou obě naše školy pod jedním vedením (řed. Mgr. Kateřina Jan-

Nová budova mateřské školy.

dová) jako příspěvková organizace „Základní škola a mateřská škola Nová Ves nad Popelkou“.

Ateliér Tilia Dne 6. ledna 2009 byl v nevyužívané staré místní škole zahájen provoz sociálního umělecko-terapeutického Ateliéru Tilia. Josef Salaba spolu s Vlastimilem Trnkou založili chráněnou dílnu pro 12 lidí se zdravotním a mentálním postižením. Dílna je zaměřena na uměleckou práci se dřevem i dalšími přírodními materiály. Je na příklad jediným výrobcem litofonů v Evropě. Dnes už nejsou v nájmu, ale ve svém. Budovu jim obec Nová Ves nad Popelkou prodala.

Bývalá škola – nyní chráněná dílna – jediná v Evropě vyrábějící litofony.

Pošta v Nové Vsi

V prosinci 1903 byl otevřen samostatný poštovní úřad v obci v čísle popisném 67. Přiděleny mu byly obce Syřenov, Oujezdec, Žďár a samota Smita. Co ale zřízení pošty předcházelo? Velkoobchodník Josef Ladislav Mašek posílal poslíčka na poštu do Lomnice, ten přinášel poštu obecnímu úřadu, do školy, fary a jiným občanům. Tenkrát se celá pošta vešla do jedné tašky. Když se v roce 1906 dostavěla dráha a v Nové Vsi nádraží, nosily se zásilky přímo na místní poštovní úřad. V roce 1929 byl dostavěn obecní dům a pošta se tam přestěhovala. Sídlí zde dodnes, sice v jiných prostorách.

Kampelička Naše kampelička byla jedním z nejstarších spořitelních a záložních spolků na bývalém okrese Semily. Ustavující schůze se konala 5.12.1897 za přítomnosti 28 zakládajících členů. Založena byla pro obce Nová Ves, Bělá, Syřenov a Žďár. Úřadování bylo zahájeno 1.2.1898 a pokladníkem se stal Ladislav Mizera čp. 157. V roce 1935 mimořádná valná hromada mění název na *„Kampelíkova záložna“*. V roce 1939 byl pro úřadovnu zakoupen domek čp. 74. Po roce 1948 došlo zase k přejmenování na „Záložna Kampelička“ a od roku 1953 se už mluví o Jednatelství Státní spořitelny. V roce 1965 MNV prodal budovu manželům Ševcovým, kteří zde bydleli v nájmu, ale až do června 1969 bylo úřadování „kampeličky“ zajištěno. Když mělo dojít na stěhování do zasedačky v budově MNV, nastal problém. Pancéřový trezor o váze 13 q do poschodí prostě lidskou silou nedostali. A tak Josef Sucharda naložil na kárku jen psací stůl, malý stolek pod psací stroj a ještě týž večer úřadoval. A trezor? Musel zůstat za hlavními dveřmi do budovy, což se pochopitelně nelíbilo vedení spořitelny. Ale musí se počkat, až bude postavena nová požární zbrojnice, aby se do uvolněných prostor mohla spořitelna přestěhovat. Stalo se tak až v roce 1979, přestože požární zbrojnice byla místnímu sboru dobrovolných hasičů předána v roce 1974.

Znak a prapor obce

O znaku obce Nová Ves nad Popelkou se dlouho hovořilo. Dnes už obec svůj znak má. *(Je uveden na titulní straně obálky tohoto čísla OJKT – red.)* Co tomu předcházelo? Tu a tam vznikaly různé výtvarné kreace, ale žádný amatér však nemá tolik zkušeností, aby všem přísným požadavkům heraldické komise vyhověl. Proto se zastupitelstvo obce rozhodlo pro renomovanou firmu Velebný a Fam z Ústí nad Orlicí. Z několika předložených návrhů byl vybrán ten, který nejvíce odpovídal představám. A pak už bylo jen na heraldické komisi, aby návrh posoudila a předložila Parlamentu České republiky ke schválení. Dne 21. ledna 2002 převzal tehdejší starosta František Špicar z rukou předsedy Poslanecké sněmovny ČR Václava Klause rozhodnutí o udělení znaku a praporu Nové Vsi nad Popelkou. Ke konci téhož roku byl vyšit také prapor, který se stal ozdobou velké zasedací síně pro slavnostní příležitosti. Při výtvarném zpracování znaku vycházel autor z historických pramenů. Zelený štít představuje zemědělskou oblast, modrá vlnovka symbolizuje Popelku, dvě věže připomínají dvě tvrze, o kterých už byla řeč. A tak prakticky 800 let od svého založení se obec dočkala svého znaku a praporu.

Památné stromy

Obec Nová Ves nad Popelkou se může také pochlubit památnými stromy. A kde je najdeme? Prvním památným stromem se stala v roce 2001 lípa srdčitá v místě zvaném „U Třech svatých". Na uvedeném místě sice rostly lípy dvě, ale odborníci rozhodli, že výsady památného stromu se dostane lípě vpravo pro zajímavý vzhled rozvětvené koruny a především pro vitální stav stromu. Stáří bylo odhadováno na 150-200 let s obvodem kmenu ve výšce 130 cm nad zemí 324 cm. Toto místo je častým cílem vycházek místních i návštěvníků – nádherný pohled na celou ves, na Tábor, Kumburk, Staropacké hory a především na Krkonoše. Ideální místo pro zastavení v uspěchané době. Bohužel stačila letní bouřka s vichřicí, aby bylo všechno jinak (červenec 2009). Náporu větru neodolala právě naše památná lípa. Došlo k rozlomení stromu, čímž se stal značně nestabilní. Po odborném posouzení Agentury ochrany přírody a krajiny v Liberci se došlo k závěru, že budou obě lípy pokáceny a nahrazeny novou výsadbou. Bylo to smutné dívání, jak se stromy pod pilami pokládají k zemi. Ale hned u příležitosti svátku sv. Václava následujícího roku za doprovodu dechové hudby Táboranka, pěveckého sboru Bořivoj ze sousední Lomnice nad Popelkou a místních občanů slavnostně vsazeny trikolorou ozdobeny dvě mladé lípy. Každý z účastníků této významné události měl jedinečnou možnost přihodit trochu „rodné hroudy" ke kořenům stromů s přáním, aby zdárně rostly přinejmenším 200 let jako lípy, kterým už nebylo dopřáno, aby dále shlížely do novoveského údolí. Dále byly do země uloženy schránky s malým poselstvím o životě obce v roce 2010 pro budoucí generace.

Je trochu řízením osudu, že obec o jeden památný strom přišla, ale prakticky týden před zmiňovanou vichřicí byly vyhlášeny na území obce Nová Ves nad Popelkou další památné stromy. Na zahradě mezi budovou staré školy a mateřské školy byl kdysi vysazen dub letní. Zastupitelstvo obce schválilo podání návrhu na vyhlášení památného stromu. Strom je z fyziologického hlediska ve fázi pozdní dospělosti. Koruna je pravidelná, symetrická a kompaktní. Zdravotní stav stromu je zhoršený i vitalita mírně narušená. Dub je však za stávajících podmínek perspektivní. Jde o esteticky působivý exemplář s obvodem kmene 260 cm. Oficiální označení *„Dub u staré školy"*.

Ve stejnou dobu došlo k vyhlášení dalších památných stromů – *„Javory u lomnické cesty"*. Stromy rostou v místě dalekého rozhledu – jižně na horu Tábor, severně na panorama Krkonoš, západně na Kozákov a Ještěd. Javory plní především esteticko-historickou funkci a představují významnou krajin-

Starý dub u staré školy.

nou dominantu a jsou velmi vhodným doplňkem k Božím mukám. Jsou však vystaveny drsným povětrnostním podmínkám – z žádné strany nejsou chráněny. Jejich zdravotní stav je proto také mírně narušený, přesto jde o stromy perspektivní. Obvody kmenů 256 a 265 cm.

Významné osobnosti

Každá obec má své rodáky, své významné osobnosti, na které bychom neměli zapomínat.

● **Josef Ladislav Mašek** Narodil se v Nové Vsi 31. 8. 1838 jako syn obchodníka a faktora lněného a bavlněného zboží v čp. 210. Po vystudování gymnázia v Jičíně a gymnázia v Praze se věnoval soukromě studiu jazyků a obchodu. V krátké době zastával místo korespondenta a pokladníka u význačných obchodních firem v Praze. Na přání rodičů se vrátil do rodné obce a rozšířil otcův obchod a tkalcovnu, hlavně obchod do Ruska, Rumunska a Itálie. Koncem 60. let zřídil vlastní bělidlo v Horní Sytové a stal se nezávislým na jiných závodech. Počátkem let 80. rozšířil svůj podnik o mechanickou tkalcovnu. Jako energický člověk byl záhy povolán k veřejné činnosti jako první radní v obci, v okresu a v zákonodárných sborech. V letech 1878-90 byl okresním starostou, 1878-85 poslancem zemského sněmu a v roce 1888 dokonce v říšské radě. Usilovně pracoval na otázkách školských a národohospodářských. V roce 1888 dům prodal a přestěhoval se do Horní Sytové, kde se věnoval svému závodu až do své smrti 23. 7. 1901. V čase pobytu v Nové Vsi býval u něho často na návštěvě „vůdce národa" Dr. František Ladislav Rieger, strýc Albíny Maškové.

● **Josef Crha** Narodil se v Nové Vsi 12. 12. 1875 v čp. 123. *(Autoportrét v úvodní části tohoto textu. -red.)* Navštěvoval měšťanskou školu v Lomnici a rok německou školu v Jablonci nad Nisou. Kvůli těžké nemoci otce musel zanechat studií a převzít doma už ve 14 letech chod celého hospodářství. V roce 1900 byl zvolen do obecního zastupitelstva, za tři roky se stal radním a v roce 1911 starostou obce. V letech 1904-07 se stal členem okresního zastupitelstva a okresního výboru a potom členem okresní správní komise. V červnu 1920 byl jmenován vládou přísedícím zemského správního výboru a 1. ledna 1925 předsedou tohoto výboru až do reformy politické správy. Po reformě 2. prosince 1928 byl zvolen opět členem nového zemského výboru. Věnoval se silnicím, byl členem státní silniční rady a předsedou a spoluzakladatelem říšského „Ústředního svazu pěstitelů lnu", kde se mu podařilo zrušit vázané hospodářství lnem po válce a zlomit sílu německého kartelu přádelen. Byl povolán do správní rady firmy Klazar a Šlechta, do Moravské banky a do představenstva její filiálky v Lomnici a v Praze a vyznamenán členstvím v Československé zemědělské akademii. Bez povšimnutí nemůže zůstat velká pomoc obci v první světové válce, kdy se snažil zmírnit bídu tím, že zamezoval vyvážení živobytí ze vsi. Obzvlášť

při rekvizicích jeho slovo hodně znamenalo. Jeho přičiněním začala v obci elektrifikace na kterou se dostalo vydatné státní podpory. Obec Nová Ves jmenovala Josefa Crhu svým čestným občanem. Zemřel roku 1944.

- **František Kaván.** Český malíř, který se narodil 10. 9. 1866 v Libuni, žil v letech 1903-1906 v Nové Vsi v čp. 183. V našem kraji vytvořil mnoho krásných krajinných děl. Zemřel 16. 12. 1941.

Josef Jan FUČÍK – historik Lomnicka.

- **Josef Jan Fučík** (10. 12. 1859 – 13. 6. 1930). Jeho rodným místem je sice sousední Lomnice nad Popelkou, ale svoji učitelskou dráhu začínal v Nové Vsi. Po roce odešel jako správce školy do Bořkova. V roce 1880 se vrací zpět do naší obce. Stál u zrodu čtenářského spolku i u založení sboru dobrovolných hasičů. Zásluhou Josefa Ladislava Maška, kterého Fučík oslovil, získala bradlecká škola rozhodnutí o povolení zřízení školy v roce 1886. Prvním učitelem se tam stal právě Josef J. Fučík a tím naše obec přišla o osvíceného učitele. Po 46 let sbíral po kraji informace o historii, navštěvoval archivy, studoval kroniky. Jeho snem bylo vydání uceleného díla „Popis a dějiny okresu". Ve svazku IV. je zachycen „Historický místopis obce Nová Ves nad Popelkou". Jeho dílo se v mnoha rodinách uchovává jako vzácná relikvie a předává dalším generacím. Byl jedním z předních spolupracovníků historika celého našeho kraje Jos. V. Šimáka z Turnova.
- **František Mizera** (20. 9. 1861 – 15. 7. 1924) . Narodil se v Nové Vsi v čp. 145. Jako učitel nastoupil do chlapecké měšťanské školy v Semilech, dokonce byl jmenován ředitelem této školy. Zastával také funkci ředitele Průmyslové školy pokračovací v Semilech. V roce 1920 se stal zástupcem okresního školního inspektora. Za svou pedagogickou činnost se mu dostalo několika uznání. **Dne 17. září 1922 pozdravil jménem učitelských oborů prezidenta T. G. Masaryka při jeho návštěvě v Semilech.** Na svou rodnou obec nezapomínal a věnoval jí mnoho článků, ve kterých čtenáře seznamoval s historií tohoto kraje. Vydal spisy: *Paměti města Semil a jeho okol (r.1887), Popis okresního hejtmanství semilského (r. 1888), Slavnostní spis Řemeslnické Besedy v Semilech (1902), Vývoj textilního průmyslu v hejtmanství semilském (r. 1909), Příběhy města Semil a jeho okolí* a další díla.
- **Antonín Chmelík** (5. 2. 1924 – 29. 5. 1995). Zájem o kreslení ho dovedl až do Výtvarné školy v Praze. Zvěčnil roubené chalupy v Bradlecké Lhotě, Syřenovu, Žďáru u Kumburku a Nové Vsi nad Popelkou. Na 72 chalup a zemědělských usedlostí v perokresbě a akvarelu bylo v roce 1967 představeno v sále veřejnosti. Dnes jsou součástí obecních kronik. Při 3. sjezdu rodáků a přátel obce v roce 1994 byl Antonín Chmelík jmenován čestným občanem obce Nová Ves nad Popelkou.

Spolkový život

Sbor dobrovolných hasičů byl založen 8. června 1882. Josef Ladislav Mašek byl zvolen prvním starostou. Duší spolku se stal mladý učitel Josef Jan Fučík. Okresní zastupitelstvo uvolnilo 600 zlatých na zakoupení stříkačky od firmy Smekal v Praze. Spolek prodělal několik krizových období, dokonce se jednalo i o jeho rozpuštění. Když však zasahoval úspěšně u několika požárů, jeho pozice v obci se stále více upevňovala. Největší požár likvidovaný sborem vypukl při silném větru v roce 1904, kdy mu padly za oběť 3 domy a 2 stodoly.

V roce 1974 byla slavnostně předána hasičům nová požární zbrojnice, od roku 2002 zdobí její průčelí soška sv. Floriána, patrona hasičů. Součástí sboru je výjezdní jednotka JPOIII. Současným starostou je Martin Fendrych a velitelem Daniel Fišar.

Tělovýchovná jednota Sokol (původní název tělocvičná) byla založena v roce 1904. Od skromných začátků se postupně dík obětavé práci tehdejších tělovýchovných pracovníků dostávala čím dál více do povědomí občanů. Prvním starostou byl zvolen Josef Crha. Jelikož tehdy mnozí pohlíželi na sokolskou jednotu jako na spolek nevěrecký, neměl Sokol v Nové Vsi dlouhého trvání, a tak se v roce 1908 rozpadl. Za příznivějšího složení obecního zastupitelstva, které bylo nakloněno pokroku, byl Sokol 7. 7. 1912 opět založen. Velkou zásluhu na tom měl Josef Řehořek, řídící učitel. A znovu bylo slyšet hlasy proti tomuto spolku. Dokonce se objevilo několik letáků, které měly jednotu poškodit. Zdravý úsudek zvítězil a jednota pak už jenom sílila. První veřejné cvičení se uskutečnilo 31.8.1913 na louce, která patřila k čp.173 (Fučíkovi). Úspěch nadchl členy k další práci. V 1. světové válce činnost jednoty pochopitelně trochu ochabla, ve 2. světové válce byla činnost Sokola zakázána, ale po roce 1945 se zase začala zdárně rozvíjet. Dnes v rámci jednoty pracují oddíl kopané, oddíl stolního tenisu, odbor asociace sportu pro všechny a přidružený odbor mariáše. Současným starostou TJ Sokol Nová Ves nad Popelkou je Luboš Kynčl, syn někdejšího zakladatele fotbalového oddílu.

Ochotnické divadlo má svou dlouhou historii, o čemž svědčí socha P. Marie (r. 1851) u budovy obecního úřadu. Toto je nejstarší doklad o aktivitách ochotníků v naší obci, zároveň i doklad toho, že divadelní činnost již řadu let existovala. Založením *„Čtenářského spolku v Nové Vsi u Lomnice v Jičínsku“* 30. ledna 1881. Spolek kromě obecní knihovny se zabýval i divadelní činností. V roce 1885 koupil malé jeviště a po postavení sálu (stará sokolovna) u Nosků v roce 1892 pořídil i jeviště velké. Spolek zdárně působil až do roku 1922, kdy se dobrovolně rozešel, jeviště převzal Sokol a knihovnu obec. Divadla nacvičovala tělocvičná jednota, katolická jednota, hasiči. Tato roztříštěnost trvala až do roku 1938, kdy byl založen „Spolek divadelních ochotníků ACCORD“ V roce 1945 došlo ke sloučení veškeré ochotnické činnosti pod název „Slovan“. V akci „Z“ bylo v roce 1960 dokončeno velké jeviště a v roce 1984 pak nový kulturní dům. Až do roku 1990 se v Nové Vsi hrála divadla, přijížděli k nám pražští umělci. Pak došlo k velkému útlumu. Na jaře roku 2005 se dalo dohromady pár nadšenců pod vedením Ivany Noskové a *založili nový divadelní soubor FRK*. Název je trochu symbolický a vychází z iniciál někdejšího divadelního ochotníka Františka Kunta.

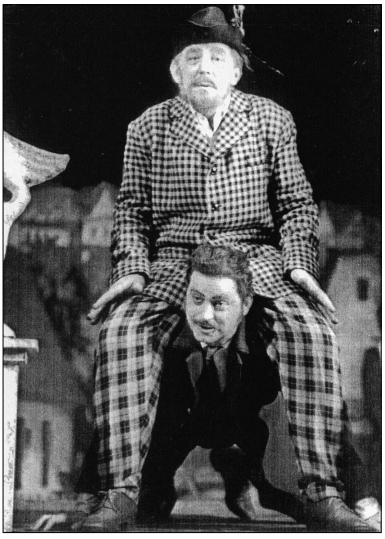

Ochotníci František Kunt se synem Františkem.

Myslivecké sdružení bylo založeno po roce 1948, přesně 15. 10. 1951, kdy byly tehdejším ONV schváleny stanovy. Do té doby bylo právo myslivosti vykonáváno nájemcem honitby na základě soukromého vlastnictví půdy. Od roku

„Tříkrálová hra“ v podání studentů sociálního umění „Tábor“.

2003 nese novoveské myslivecké sdružení název *„Borovička“* podle borovice, která od nepaměti roste u cesty z Nové Vsi nad Popelkou ke Klepandě. V současné době je předsedou honebního společenstva Jan Čapek, který byl do této funkce zvolen po svém zemřelém bratrovi Františkovi. Výměra honitby činí 1 682 ha. Sdružení se může pochlubit svými mladými členy a také v historii první ženou.

Sociálně terapeutické centrum TÁBOR. V roce 1992 zakoupili Anežka a Josef Krčkovi dům čp. 57 pod budovou mateřské školy. S pomocí místních řemeslníků a umělců začala vznikat stavba, jejíž cíl byl jasný: vytvořit místo, kde návštěvníci budou mít možnost najít sílu a povzbuzení do života. V roce 1995 začali Krčkovi s terapeutickými kurzy. Josef se zabýval muzikoterapií a Anežka péčí o duši. Po založení „Akademie sociálního umění TÁBOR“ se jejich roubenka stala i místem setkávání lidí prakticky z celé Evropy. Díky studentům akademie se v obci ožívají staré lidové tradice či divadelní představení v přírodě.

Místní knihovna patří neodmyslitelně ke kulturnímu životu. Na počátku byl už zmiňovaný čtenářský spolek, který založil J. J. Fučík. Dnes sídlí v místním kulturním domě. Knihovníkem už od roku 1975 je Jaroslav Koucký. Čtenářů však stále ubývá a mládež zatím ten správný vztah k literatuře nenašla. Naše knihovna se může pochlubit videotékou s filmy, které o životě obce natočil Miloslav Malý. Filmy pořízené v minulosti „klasickou“ technikou se přetáčejí na současná media – DVD.

Dnes žije v Nové Vsi nad Popelkou 650 obyvatel s trvalým pobytem (proti 1251 občanům v r. 1900). Staré zemědělské usedlosti se mění v rekreační, vyrůstají nové rodinné domy. Každých deset let připravuje obec sjezd rodáků. V příštím roce 2014 to bude v pořadí už pátý. Jak se obec mění, posoudí ti, kteří k nám zavítají občas nebo skutečně jen při příležitosti sjezdu rodáků. Vám všem patří podkrkonošské pozvání **„Přijďte pobejt“!**

Marie KYNČLOVÁ,
starostka a kronikářka

DOLNÍ BOUSOV

Úvod:

Městečko Dolní Bousov leží v mělkém úvalu říčky Klenice při severovýchodním okraji okresu Mladá Boleslav (Středočeský kraj), na dohled od asi známější Sobotky, která se již nachází v okrese Jičín (Královéhradecký kraj) a zdobena jest korunkou zámečku Humprecht. Pod bousovskou obecní správu nyní náležejí i místní části, které bývaly mnohdy samostatnými obcemi. Jedná se o Horní Bousov, Ošťovice, Střehom, Vlčí Pole, Bechov a Svobodín. Severním okrajem katastru již zasahujeme do atraktivní Chráněné krajinné oblasti Český ráj a turisté tudy míří nejčastěji k blízkému hradu Kosti. Na území našeho města žije trvale něco málo přes 2500 obyvatel (tento počet zvolna a dlouhodobě stoupá) užívajících si poklidného prostředí a dobré občanské vybavenosti. Bližší informace vám ochotně podá místní informační centrum. *(Tel. 322 312 001; www.infocentrum.dolnibousov.cz).*

Historie

Historické osídlení dnešního Dolnobousovska je doloženo již v mladší době kamenné a v následující době bronzové. V době železné v kraji pobývali Keltové, před změnou letopočtu na území Dolního Bousova sídlili germánští Markomani a od 8. století již trvale Slované. První písemná zmínka o Bousově pochází z roku 1318, kdy se připomíná Ctibor z Búsovce. Bousovcem je tu ovšem míněn Bousov Horní, takže hlavní, dnes Dolní Bousov bude jistě starší. Připomínán je tu jistý Bús z Búsova (Busso de Bussov), tedy náš Bohuš. Patrně tento rytíř nebo jeho předkové postavili na místním návrší nad rybníkem dřevěnou tvrz, kolem níž vznikla vesnice po něm pojmenovaná. K tvrzi patřil i dřevěný kostel sv. Kateřiny (doložen roku 1352), který stával asi v místech dnešního rozlehlého farního chrámu. Tvrz zřejmě zanikla během husitských válek a dnes ji připomíná jen starý místní název Na Tvrzi. Ve 2. polovině 14. století a v 1. polovině století 15. vystřídalo bousovské panství několik majitelů, až v polovině 15. století bylo včleněno v lůno dominia kosteckého a zůstalo jeho součástí po dalších čtyři sta let.

Ještě před rokem 1497 byla naše obec povýšena na městečko a v roce 1560 mu byly již jako městu povoleny dva výroční trhy. Velký rozkvět města nastal za Lobkoviců koncem 16. století. Roku 1600 císař Rudolf II. udělil Bousovu městský znak a přiznal městu další privilegia. Během třicetileté války byl Bousov vypálen Švédy, avšak po jejím ukončení, za vlády Černínů, rozvoj opět pokračoval. V roce 1673 povolal hrabě Humprecht Jan Černín z Chudenic jednoho z nejpřednějších evropských architektů své doby Francesca Carattiho, aby mu vedle Černínského paláce v Praze vystavěl v Bousově také unikátní „víkendovou" rybářskou chatu. Ta se bohužel do dnešních časů nedochovala. Snad na jejích základech byla v roce 1754 postavena nová fara a kostel nahrazen roku 1766 barokním chrámem zasvěceným opět sv. Kateřině s pozoruhodnou sochařskou výzdobou z dílny kosmonoských Jelínků. Do 19. století vstoupilo Dolnobousovsko jako pevná součást panství Kost. V roce 1834 v Dolním Bousově žilo 1419 obyvatel v 208 domech

a působilo zde 129 řemeslníků. K hospodářskému rozvoji kraje přispělo vybudování císařské silnice z Mladé Boleslavi do Sobotky v roce 1842. Po zrušení poddanství v roce 1850 začala fungovat jednotlivá obecní zastupitelstva. Součástí Dolního Bousova se stalo i Rohatsko (od roku 1887 pak samostatné) a Záhumní Lhota. K Hornímu Bousovu byly jako osady připojeny Ošťovice a Střehom. Samostatné bylo Vlčí Pole. Bechov byl tehdy sloučen s osadou Freidorf (Svobodín). V roce 1866 dolehly na Dolnobousovsko válečné události prusko-rakouské války. V červnu se v Rohatsku ubytovaly pruské oddíly, zatímco místní obyvatelstvo se většinou raději uchýlilo do bezpečí okolních lesů. Také Bechov byl „poctěn" pobytem vojenských jednotek, tentokrát rakouských dělostřelců. Z tohoto období pochází zřejmě v jádru pravdivá historka o tom, že v kostele ve Všeborsku se za úspěch ve válce modlil samotný saský král.

Po roce 1860 prodělala ekonomika regionu bouřlivý vývoj. Většina obyvatelstva sice i nadále zůstávala věrna zemědělství a řemeslu, nyní již na živnostenské bázi, nicméně se především přímo v Dolním Bousově objevily první vlaštovky v podobě finančních a podnikatelských subjektů, a to převážně z místních personálních i kapitálových zdrojů. Z podnětu společensky velmi aktivního MUDr. Františka Mrázka vznikla v roce 1863 *První občanská záložna pro Dolní Bousov a okolí*. S budováním rozsáhlé silniční sítě úzce souviselo i zřízení poštovního úřadu v Dolním Bousově v roce 1869.

Rozhodujícím fenoménem v hospodářské oblasti se stal *nově založený cukrovar*. Na jeho počátku stál opět MUDr. Mrázek. Výroba byla zahájena na podzim roku 1870. Další majitel cukrovaru, První občanská záložna v Praze, přistoupila v roce 1881 k rozsáhlé rekonstrukci a poté i k obnově produkce. Nová *konjunktura souvisela se zřízením obchodní železniční dráhy Bakov nad Jizerou – Kopidlno v roce 1883*. Nadějný rozjezd byl zastaven katastrofálním požárem 8. prosince 1890.

Dolní Bousov – Tovární.
Tovární budovy z 1. poloviny 20. století.

Parcela se spáleništěm byla však úspěšně prodána. Do nového podniku vstoupil také *říšský poslanec za Sobotecko Jindřich Gustav Maštálka*. Nově vytvořená Komanditní společnost cukrovar v Dolním Bousově, Frič a spol., vystavěla v následujících dvou letech zcela nový objekt včetně železniční vlečky k dolnobousovskému nádraží, a rozběhla se výroba ve velkém stylu. *V roce 1900 závod obdržel zlatou medaili na světové výstavě v Paříži, kde v rámci celorakouské expozice prezentoval své výsledky.*

Veliký význam pro region, zejména přímo pro Dolní Bousov, mělo zřízení dvou místních železničních tratí. O starší trati Kopidlno – Bakov nad Jizerou již hovořeno výše. Na novou trat Mladá Boleslav – Sta-

rá Paka vyjel první vlak dne 26. listopadu 1905. Do tohoto období na přelomu 19. a 20. století pak spadá i výstavba nádražní budovy.

V roce 1914 se život obyvatelstva zásadně změnil, mnoho mladých mužů odcházelo na fronty 1. světové války. Většina obcí naproti tomu hostila uprchlíky z bojem postižených oblastí Haliče. Na jaře 1915 přišli židovští exulanti ze západní Ukrajiny. V obtížné situaci se snažilo pomoci vedení cukrovaru, které v r. 1916 zřídilo ve svém areálu marmeládovnu, sušárnu zeleniny, výrobnu slivovice a ovocnárnu, s cílem poskytnout obyvatelstvu laciné potraviny a nabídnout pracovní příležitosti.

Dne 29. října 1918 proběhla v Dolním Bousově u příležitosti vzniku samostatné Československé republiky oslavná manifestace, na které ke shromáždění před radnicí promluvil starosta Václav Elis. K tomuto vítězství přispělo v uniformách československých legií i 33 mužů z Dolnobousovska. Radost z vítězství se mísila se smutkem, který vyvolávaly vzpomínky na desítky padlých, jen přímo z Dolního Bousova jich bylo 44. V prvních parlamentních i komunálních volbách v roce 1919 v Dolním Bousově s převahou zvítězili sociální demokraté. Levicový kurz byl dovršen v srpnu 1921, kdy velká část místní organizace sociální demokracie vstoupila do nově konstituované komunistické strany. Sociální program otvírali i podnikatelé. J. G. Maštálka zřídil nadační konto na podporu nemajetných rodičů a na vzdělání jejich dětí. Jeho cukrovar a další závody však pracovaly se střídavými úspěchy. Špatné investice, velká povodeň v roce 1926 a smrt J. G. Maštálky v témže roce přivedly cukrovar i s ostatními provozy ke krachu. Poslední cukr se zde vyrobil roku 1932.

Druhá světová válka a Protektorát jsou v Bousově spojeny jednak se silnou jednotkou wehrmachtu, která v areálu bývalého cukrovaru chránila a obhospodařovala obrovské sklady vojenské výzbroje (uvádí se např. 70 tisíc párů obuvi a 120 tisíc plášťů) ukořistěné na všech frontách německé expanze a v okupovaných územích.

Ke konci války bylo město plné tzv. národních hostů, tedy německých civilistů především ze Slezska, kteří ustupovali před frontou. Dále tudy procházely transporty smrti, dlouhé řady zajatců ruských, britských, francouzských, ale i slovenských a českých. Přespávali ve vesnicích po stodolách, občas se podařilo někomu uprchnout. Uprchlíci se pak ukrývali v lesích buď samostatně nebo se připojili k zde operujícím partyzánským skupinám. *V květnových dnech roku 1945 se dobrovolníci pokoušeli odzbrojovat místní a ustupující jednotky německé armády. Často byli úspěšní, ale dvacet nejodvážnějších to zaplatilo životem.*

Společenské a kulturní dění

Třebaže *Dolní Bousov* byl od 15. století malým poddanským městečkem, představoval centrum regionu nejen po stránce ekonomické, ale také duchovní a kulturní. Jako sídlo farního kostela a zároveň jako centrum farnosti, k níž patřila řada obcí ze širokého okolí, se stal rovněž *hostitelem farní školy, poprvé v pramenech uváděné k roku 1791.* Jednotřídní škola, kde vyučovacím jazykem byla už na konci 18. století čeština, sídlila v malém dřevěném domku na Školništi (ten název se

uchoval do dnešních dob) a soustřeďovala děti prakticky z celé farnosti.

Ekonomický rozvoj v druhé polovině 19. století umožňoval věnovat alespoň zlomek času jiné činnosti než pouhé starosti o obživu. To i v Dolním Bousově a jeho okolí vyvolávalo zájem občanů o společenské a kulturní dění. Projevem tohoto zájmu se stal především vznik řady spolků. *Jako první byl v Dolním Bousově - již v roce 1859 - založen divadelní spolek,* který navazoval na činnost dřívější Společnosti divadelních ochotníků z roku 1847, přičemž zprávy o existenci ochotnického divadla existují dokonce již z roku 1840. V roce 1862 se na scéně objevil *pěvecký spolek Stojmír,* jehož název i činnost svědčí o výrazném vlasteneckém zaměření. Prapor spolku, při jehož vysvěcení byla v roce 1865 přítomna také stálice českého divadelního nebe Otýlie Sklenářová-Malá, získal později druhou cenu na soutěži v Praze. Stojmír brzy nabyl pozoruhodného věhlasu a *byl mj. pozván k vystoupení při položení základního kamene Národního divadla v roce 1868 stejně jako při odhalení pomníku Josefa Jungmanna v roce 1893.*

O rok později byl založen také *čtenářský spolek,* jeho knihovna se utěšeně rozrůstala, obzvláště po vstupu členů spolku do *Občanské besedy,* která byla založena v roce 1881. Dne 7. května 1882 se v Dolním Bousově sešla ustavující valná hromada nesmírně potřebné korporace, totiž Sboru dobrovolných hasičů. Nezbytnost jeho existence a především důležitost úspěšných zásahů vyvstala díky řadě ničivých požárů, které jen v 60. letech zdevastovaly přes čtyřicet domů. Jedna místní ulice nese v upomínku na tyto katastrofy až do současnosti název Spálená.

Od 80. let působila v Dolním Bousově ještě dvě další sdružení. *Okrašlovací spolek* se věnoval vysazování stromů a úpravě veřejných prostranství, zasloužil se též o výsadbu kaštanů na místním náměstí. V roce 1894 pak do Dolního Bousova dospělo *celonárodní hnutí Sokola* v podobě založení místní jednoty. Vyvrcholením prvního období její činnosti se stal slet mladoboleslavské Fügnerovy župy, který v Dolním Bousově proběhl 20. srpna 1899.

Současnost

Vlivem několika administrativních zásahů bylo město Dolní Bousov zdegradováno na pouhou obec. Od roku 1975 tzv. střediskovou, s přičleněnými částmi Bechov, Svobodín, Rohatsko (to se později osamostatnilo), Vlčí Pole, Horní Bousov, Ošťovice a Střehom. *Rozhodnutím České národní rady se Dolní Bousov v roce 1991 stal opět oficiálně městem.* Největším průmyslovým závodem v okolí je bousovská Proclima. Její zaměření na výrobu a montáž vzduchotechniky má tradici od roku 1947, kdy tento sortiment začala produkovat malá soukromá zámečnická dílna v pronajatých prostorách po odstaveném cukrovaru. Jako národní podnik Strojtex rozšiřovala výrobu i sortiment. V roce 1990 se transformací mění na společnost Proclima a po privatizaci v roce 1992 se stává společností s ručením omezeným Proclima-Svamp.

Další část bývalého cukrovaru obsadila v roce 1954 armáda. Zřídila zde ženijní sklady a vojenský opravárenský závod. V roce 1997 byla zdejší posádka zrušena. V uvolněných prostorách dnes působí dvě společnosti, kterým se podařilo zachovat většinu pracovních míst civilním za-

městnancům bývalé posádky a částečně i výrobní program. Firma Dobos s.r.o. provozuje skladové a logistické služby. Výrobní a opravárenský podnik s.r.o. produkuje vedle ženijních prvků pro armádu např. žádané mobilní protipovodňové zábrany.

Na tradici výroby alkoholu z roku 1834 navázala v roce 1994 společnost Glenn Hill Drinks. Likérka pak změnila dvakrát majitele a nyní pod názvem AP LIQUORS s.r.o. produkuje oblíbené destiláty a likéry nezaměnitelné chuti a vůně.

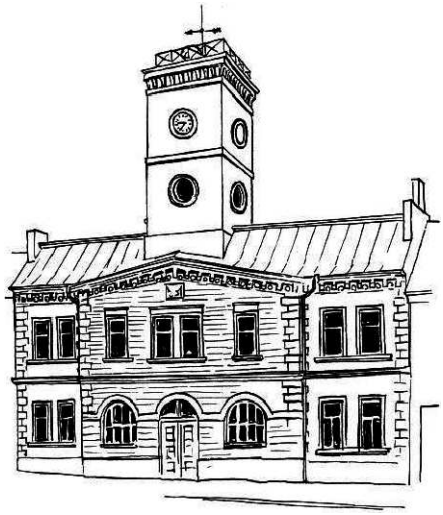

Dolní Bousov –Náměstí T. G. Masaryka. Empírová radnice z 1. poloviny 19. století s hranolovou věží upravená ve 2. polovině 19. století.

Školství má v našem městě tradici od 17. století. Velká sedmitřídní školní budova byla postavena v roce 1894 a rozšířena o nový trakt v roce 1931 a zvána od té doby Masarykovou měšťanskou školou. Bez větších úprav takto sloužila do našich dní. Teprve v letech 2010-2012 došlo k zásadní rekonstrukci, rozšíření a zateplení celé školní budovy. Novou barevností proměnila vzhled celého náměstí. Mateřská škola z roku 1983 má svoji obnovu teprve ve fázi projektové přípravy.

Bez nadsázky možno říci, že *Bousov je městem sportu.* Pěstuje se tu od sokolských dob a měl svá velice slavná období. Nepřetržitě od roku 1919 se zde hraje kopaná. Největšího úspěchu bylo ale dosaženo v ledním hokeji, který se tu hraje od roku 1932. V sezónách 1947 a 1951 hrál místní „Dolno SK" dvakrát dokonce o postup do první, tehdy nejvyšší, ligy.

Mimořádný je zdejší komplex sportovišť, který by mohla závidět mnohá podstatně větší města. Na jedné straně začíná sokolovnou, následuje areál tenisových a volejbalových kurtů, fotbalový stadión s tribunou, ubytovnou a tréninkovým hřištěm. Nejnovějším zařízením je víceúčelové hřiště s atletickým oválem, vše s umělým povrchem. A exkurzi zakončíme na velkém koupališti s kurtem pro plážový volejbal. Samostatným objektem je prostorná sportovní hala s posilovnou postavená v roce 1992 při základní škole, ale sloužící všem sportumilovným skupinám i jednotlivcům.

Od roku 1968 se Dolní Bousov stal Mekkou motokrosového sportu. Na novém a neustále vylepšovaném závodišti na Rachvalách probíhají každoročně motokrosové závody, záhy v úrovni mistrovství republiky. Počínaje rokem 1973 je po deset let přenášela televize. Od roku 1977 byly rozšířeny o soutěže v autokrosu, který zde postupem doby dokonce převážil.

Během posledních desetiletí dochází v Dolním Bousově k rozsáhlé výstavbě rodinných domů, rostou tu celé nové ulice či dokonce sídliště. Průběžně se zlepšuje občanská vybavenost města. Adaptací části mateřské školy vzniklo zdravotní středisko. Postavena nová lékárna. Pošta na náměstí má od roku 1992 rovněž novou budovu. V letech 1997-1999 nám vyrostl dům s pečovatelskou službou. Rozšiřuje a modernizuje se vodovodní síť. Samozřejmostí je čistírna odpadních vod. I plynofikace jsme se dočkali. *Naší chloubou z poslední doby je nové informační centrum a městská knihovna v nádherně zrekonstruované faře a především bohatý program těchto zařízení.*

Budova školy čp. 74 a 75 původně z konce 19. století přestavěná v 1. polovině 20. století.

Památky

VLČÍ POLE. Gotický kostel sv. Šimona a Judy upravený barokně roku 1683 a novogoticky v roce 1899.

Zámek Vlčí Pole

Stojí na místě původní tvrze, na renesanční zámek přestavěn po roce 1623, užíván převážně jako letní sídlo majitelů Kosteckého panství. Po roce 1948 znárodněn, zřízen zde domov důchodců, objekt v restituci vrácen rodině Kinských dal Borgo, následně prodán, nyní v soukromých rukou.

Kostel sv. Šimona a Judy

Je nejstarší dochovanou stavbou v okolí, stojí v sousedství zámku Vlčí Pole, jedná se o raně gotický kostelík z první poloviny 14. století, s pseudogotickými opěráky z roku 1899, loď plochostropá s dřevěnou kruchtou. Unikátem jsou trpasličí varhany z roku 1696.

Kostel sv. Kateřiny

Stojí v centru Dolního Bousova. První zmínka o něm pochází z roku 1352, tehdy byl nejspíš dřevěný, později snad přestavěn na zděný v duchu gotiky. Za třicetileté války byl v roce 1639 pobořen a do své současné barokní podoby nově vystavěn v letech 1754 – 1760. Dostavěn a vysvěcen roku 1766. Jedná se o barokní centrálu elipsovitého půdorysu s velkým čtvercovým presbytářem s oratořemi. Hlavní oltář a jeho sochařská výzdoba byly vytvořeny slavnou kosmonoskou dílnou Jelínků. V oltáři je umístěn hodnotný obraz sv. Kateřiny, který pochází ještě z původního kostela, pravděpodobně z roku 1702. Hranolová věž byla přistavěna až v roce 1832 a stojí atypicky za presbytářem a nikoliv nad ním. V přízemí věže je sakristie. Od roku 2007 se započaly zásadní opravy celého kostela. Od roku 2009 se do péče o kostel významně zapojuje místní občanské sdružení pro tento účel založené. Díky tomu je vnější vzhled památky dnes již velice dobrý, na řadě jsou náročné opravy interiéru.

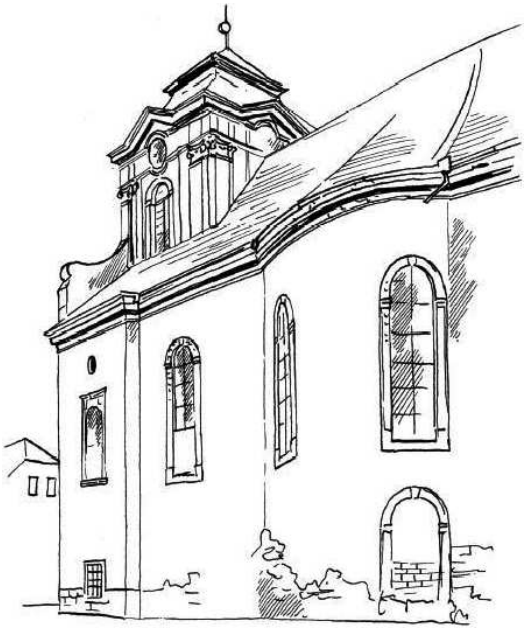

Dolní Bousov – Kostelní. Kostel sv. Kateřiny.

Fara

Nejstarší budovou v Dolním Bousově je patrová barokní fara, postavená snad na základech fišhausu (rybářské chaty) Humprechta Jana Černína z Chudenic zbudovaného dle projektu Francesca Carattiho z roku 1673. Především díky tomuto původu byla zapsána do seznamu kulturních památek. Nynější stavba pochází z roku 1754. V roce 1778 na faře přenocoval císař Josef II., aby se následující den sešel s vojevůdcem generálem Laudonem. V prosinci roku 2002 budovu v havarijním stavu od církve odkoupilo město Dolní Bousov a to v následujících letech zajišťovalo ve spolupráci s památkáři a restaurátory její citlivou rekonstrukci. *V nově zrekonstruovaných prostorách se nyní nachází městská knihovna, turistické informační centrum a galerie. Při prohlídce asi nejvíce zaujmou restaurované původní malby na stropech a v okenních výklencích v prvním patře budovy.*

Radnice

Ozdoba dolnobousovského náměstí. Zajímavá empírová stavba s nápadnou věží pochází z roku 1861, kdy nahradila radnici starou, která stávala uprostřed náměstí. V nové radnici původně v přízemí sídlil hostinec a v prvním poschodí teprve byly prostory vlastní úřadovny. Před postavením nové školy zde byly umístěny i některé školní třídy.

Mariánský sloup

Barokní socha Panny Marie z 18. století pochází pravděpodobně opět z dílny kosmonoských Jelínků. Od roku 1860 stojí nově uprostřed bousovského náměstí na novém podstavci s vysokým dříkem, obklopena čtyřmi lipami. Dříve stávala v rohu náměstí blíže kostelu, protože uprostřed náměstí byla tehdy ještě původní stará radnice s masnými krámy.

Střehom

Vesnická památková zóna vyhlášená v roce 1995, s malebnou kamennou zvonicí a sborem roubených chalup, mezi kterými vyniká mlýn z roku 1516. Jeho dnešní roubená patrová budova pochází patrně z druhé poloviny 18. století. Směrem k náhonu je do

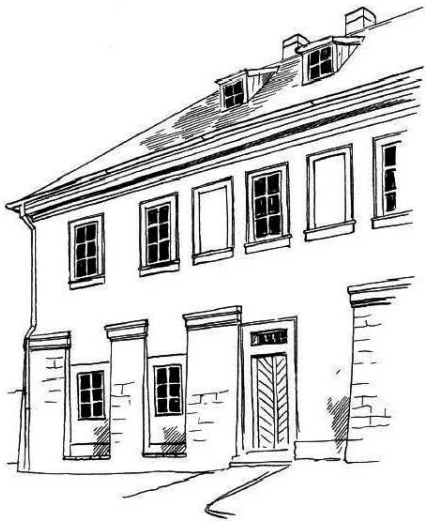

Dolní Bousov – Kostelní.
Barokní budova bývalé fary čp. 141.

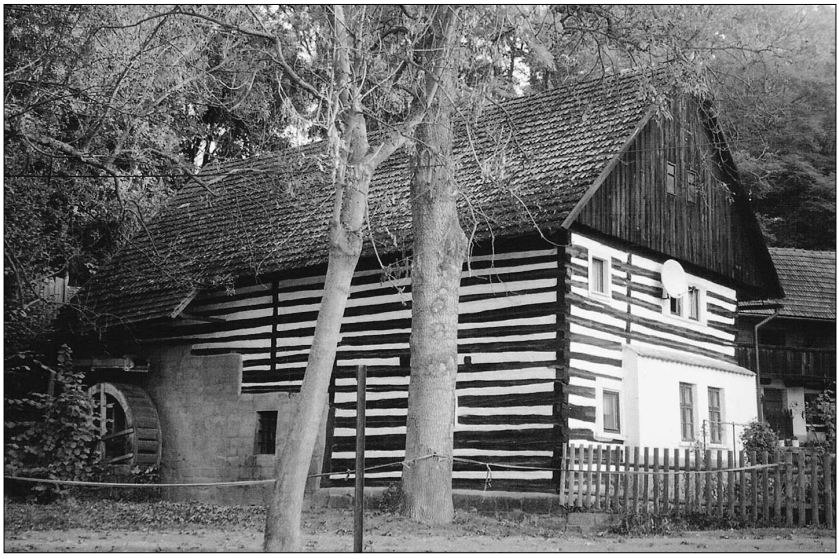

Střehom – mlýn.

výše vantroků vyzděna z pískovcových kvádrů. Vodní kolo na svrchní vodu, původně o průměru kolem 4 metrů, bylo v roce 1998 obnoveno v rozměrech o něco menších a zastřešeno tradiční „lednicí" chránící jej před extrémními vlivy povětrnosti. Mlýnice má vzácně zachovalé zařízení z poslední fáze modernizace malých potočních mlýnů. K dispozici je stále mnoho doplňků a drobného nářadí z tradiční výbavy mlýna. Dochována je i černá kuchyně s pecí na dvacet bochníků chleba. Zajímavé jsou i doprovodné objekty truhlárny a kovárny, hodnotné je samostatné patrové stavení s trojicí roubených sýpkových komor přístupných z pavlače, s dekorativně vyřezávanými sloupky. Pozoruhodný je rovněž mlýnský náhon přivádějící vodu v délce 1,5 km pod skalami z údolí Plakánku. Mlýn si oblíbili i filmaři, zahrál si především v českých pohádkách.

Známé osobnosti

Pavel Bobek (nar. 1937 Praha) – zpěvák, rodově pochází z Dolního Bousova, původním vzděláním inženýr architekt. Stál u počátků české beatové hudby na prahu 60. let. Jeho dědeček Matěj Bobek byl známým bousovským kapelníkem.

Sylva Daníčková (nar. 1935 Mladá Boleslav) – herečka, spisovatelka, překladatelka, novinářka. Rodově pochází z Dolního Bousova, je vnučkou MUDr. Františka Vaňka (1884-1957) oblíbeného bousovského lékaře, starosty Sokola, velitele města z května 1945 a čestného občana Dolního Bousova. Po studiích historie na filozofické fakultě UK se proslavila jako filmová herečka (hl. role ve filmu Florenc 13.30), herečka Semaforu, konferenciérka Laterny magiky na EXPO 1958 v Bruselu. Byla životní partnerkou Jiřího Šlitra. V listopadu 1989 jezdila se studenty i do Dolního Bousova informovat o revolučních událostech.

Luděk Exner (1933 Dolní Bousov - 1995 Kosmonosy) – velký sportovec, hrál kopanou, ale hlavně hokej, až v úrovni první (nejvyšší) ligy. Za Dolní Bousov hrál hokej 11 sezón. Později působil jako trenér a mezinárodní hokejový rozhodčí. Jeho otec Václav Exner (1904 - 1941) byl pro odbojovou činnost popraven fašisty.

Otmar Homolka (1925 Odraneč - 1999 Karlovy Vary) – malíř, od dětství žil v Dolním Bousově, vystudoval reálku v Mladé Boleslavi a pedagogickou fakultu UK v Praze. Výtvarnou výchovu studoval u Karla Lidického a Cyrila Boudy. Učil na pedagogických školách. Výtvarnému umění se věnoval i teoreticky. Upořádal mnoho výstav, několikrát i v Dolním Bousově.

Josef Jakubec (nar. 1948 Dolní Bousov) – malíř, vystudoval Střední všeobecně vzdělávací školu v Mladé Boleslavi a dálkově dvouletý kurz výtvarné výchovy. Od roku 1990 je členem Unie výtvarných umělců. Samostatně vystavuje od roku 1983, píše i verše. *Jeho retrospektivní výstava bude zahájena 1. 3. 2013 na bousovské radnici.* Kresbou a malbou se zabývá i jeho manželka a dcera Pavla.

Jindřich Gustav Maštálka (1866 Sobotka - 1926 Domousnice) – politik a národohospodář. Přes 20 let byl poslancem říšského sněmu ve Vídni a 12 let zemským poslancem. Hlásil se k mladočechům. Působil v České průmyslové bance, v několika správních radách a v dalších významných funkcích. Za 1. světové války byl zastáncem zachování monarchie, a proto po roce 1918 odešel z politiky. Zasloužil se o vybudování železniční trati Mladá Boleslav – Stará Paka a o regulaci říčky Klenice. Od roku 1893 byl jedním z majitelů dolnobousovského cukrovaru. V roce 1917 koupil zámek a velkostatek Domousnice, kde pak žil až do své smrti. Vlivem špatných investic v posledních letech nakonec umírá zcela bez prostředků. Pochován je na soboteckém hřbitově. Jeho hrob zdobí busta vytvořená významným sochařem Josefem Drahoňovským.

Otýlie Sklenářová-Malá (1843 Vídeň - 1912 Praha) – první velká česká herečka, dcera vojenského lékaře Antonína Malého z Dolního Bousova, dětství prožila částečně u babičky v Dolním Bousově, kde se jako Vídeňačka naučila

teprve česky. V letech 1863-1903 byla vynikající herečkou Prozatímního a Národního divadla v Praze. Její pomník se sochou Ladislava Šalouna stojí v Čelakovského sadech vedle Národního muzea. V roce 1865 vystoupila v Dolním Bousově při svěcení praporu pěveckého souboru Stojmír. Ve své knize Z mých pamětí, v kapitole Jak jsem se stala Češkou, na Dolní Bousov s dojetím vzpomíná.

Luděk Sobota (nar. 1943 Praha) – herec a komik, rodově pochází z Dolního Bousova. Hrál v ústeckém Kladivadle a liberecké Ypsilonce. V letech 1972-1990 byl členem divadla Semafor v Praze. Často hraje ve filmu (Jáchyme, hoď ho do stroje) a v televizi, vystupuje na estrádách jako bavič i zpěvák, napsal vzpomínkovou knihu Facky místo pohádek (1998), v níž vzpomíná Dolního Bousova.

Vítězslav Vejražka (1915 Dolní Bousov - 1973 Praha) – divadelní a filmový herec, absolvent pražské konzervatoře, hrál v Ostravě, v Brně a od roku 1941 v Praze. V letech 1948 - 1973 člen Národního divadla (v letech 1965-1969 zároveň šéf činohry). Jako přesvědčený komunista získal řadu ocenění (Řád práce, tituly zasloužilý a národní umělec), byl poslancem sněmovny lidu Federálního shromáždění. Jeho bratr Miroslav padl v 2. sv. válce jako letec RAF. Jejich otec František Vejražka byl průkopníkem sociální demokracie na Jičínsku a zakladatelem KSČ v Dolním Bousově. Matka hrála v místním ochotnickém spolku. Vztah Vítězslava Vejražky k rodnému městu byl chladný, odmítl i čestné občanství.

František Živný (nar. 1974 Dolní Bousov) – silák, sportovec v disciplíně přetlačovaná (armsport - páka) v nejtěžší kategorii. Vyučil se řezníkem, v roce 1996 se poprvé zúčastnil mistrovství České republiky, kde získal stříbrnou a bronzovou medaili. Od roku 1997 je třináctinásobným mistrem České republiky, dvojnásobným mistrem světa a šestinásobným vicemistrem Evropy. Stále závodí.

Těšíme se na vaši návštěvu. Zájemce o hlubší poznání historie i současnosti Dolního Bousova odkazujeme na následující literaturu. Všechny uvedené tituly jsou ke koupi či k zapůjčení v Městském informačním centru nebo v oddělení regionální literatury Městské knihovny Dolní Bousov.

Dita ŘÍHOVÁ a Tomáš GRINDL

(Kresby: Lukáš Martinka, www.kresbypamatek.cz)

Literatura:

1) BÍLEK, K.: Dolnobousovsko v literatuře a kultuře. Vychází na pokračování v časopise Bousovák od č. 4/2012 - dosud.
2) BÍLEK, K.: Kdo je kdo v dějinách Sobotecka. Předmluva Robert KVAČEK. Městská knihovna Fráni Šrámka, Sobotka 1995.
3) BÍLEK, K. a kol.: Malé dějiny Sobotecka. Město Sobotka, 2008.
4) Bousovák. Informační zpravodaj (města) Dolní Bousov, vychází od roku 1965 dosud.
5) HOLÝ, O.: Hospodářský vývoj města Dolní Bousov a okolí. Vyšlo jako příloha časopisu Bousovák č. 5/2007 – č. 9/2009.
6) JELEČEK, F. – PROCHÁZKA, J. (ed.): Almanach k 50. výročí založení ledního hokeje v Dolním Bousově. TJ Jiskra Dolní Bousov, 1982.
7) KONÍČEK, F. (ed.): Historie a současnost školy dolnobousovské. ZŠ T. G. Masaryka, Dolní Bousov 1994.
8) MARTINKA, L.: Dolní Bousov. Kresby historické architektury (2011).
9) SOSNOVEC, P. (ed.): Dolní Bousov, moje město. Vydal Městský úřad Dolní Bousov ve spolupráci s Okresním muzeem Mladá Boleslav v roce 2000. Kniha vyšla s podtitulem Krajina, historie a současnost Dolního Bousova a okolí u příležitosti oslav 400 let od udělení městských práv; autory textů jsou PhDr. Luděk BENEŠ, prom. hist. Karol BÍLEK, PhDr. Sylva DANÍČKOVÁ, Mgr. Tomáš GRINDL, RNDr. Jan CHARVÁT, Mgr. Sylva MĚSTECKÁ a PhDr. Jiří WALDHAUSER, CSc.